

A HALÁL KÉT PILLANATA

– élettöredékek

Piroska Józsefnek

Nagy védőbeszédre készültem. Tizennyolc éves voltam, és ez volt az első bírósági tárgyalásom.

Mindenféle motoszkált a fejemben, előástam ezt is, azt is, am azt is, így megmondom, úgy megmondom, ezzel védekezek, meg azal védekezek. Fogalmazgattam magamban, hogy mi az igazság, amire én majd hivatkozni fogok, pedig pontosan tudtam, hogy nem igazság. Magamat is be akartam csapni vele.

Amikor aztán eljön az idő, az embernek begörccsöl a gyomra, hasmenés kerülgeti, arébb tolná azt a várva várt, nagy pillanatot, az igazság pillanatát, hogy még jobban fel tudjon készülni rá.

És a pillanat egyszer csak eljött, hatalmas nagy megdöbbenésemre.

Bevezetnek. „P. J. elsőrendű vádlott, álljon fel!” Feláll. „Akar valamit módosítani a rendőrségen tett vallomásán?” „Nem.” „Megértette az ön ellen felhozott vádakát?” „Igen.” „Akkor x hónap börtönbüntetésre ítélem.”

Ennyi. És le van zárva a dolog. Te meg csak nézel, hogy várjunk, várjunk már egy kicsit, hé, hé, mi történik itt velem?! És akkor kezd tudatosulni benned, hogy te már el vagy ítélve, és nincs apelláta. Kivezetnek.

Valahogy így képzelem el a mennyei bíróság előtt állást is. Az ember életében gyűjtögeti magának a jó pontokat, dob a perselybe, átvezeti a vakot a zebrán, hogy majd ha Isten elé kerül, legyen valami a tarsolyában. Vagy a mérgesebbje arra gondol, hogy lesz majd neki elszámolnivalója az Istennel, majd megmondja, jól odamondja ő akkor végre egyszer! Csakhogy nincs rá mód. Ugyanis ott egyetlen pillanat alatt, egyszerre történik az egész: osztás, szorzás, összeadás, kivonás, minden egyszerre, mint valami szuperszámitógépben. Csak az embernek van szűksége időre ahhoz, hogy számolgassa az eredményt, de ott egyszerre történik minden. Hiszen már minden megtörtént; az életben tett jó cselekedetek, rossz cselekedetek már mind megestek, és ott, ne kérdezd, hol, el vannak tárolva. És nincsen mód vitatkozni.

A büntetés tetemes része az ítéletre való várakozás. A bíróságon nem azon izgul az ember, hogy mennyit kap, hanem azt akarja, hogy legyen már vége, szülessen meg végre az ítélet. *Mondják ki végre!* Szabadságérzetet tud felhozni benned az ítélet, amikor kihirdetik; katarzist tud okozni a kiszabott börtönbüntetés. Már nem kell rettegned, hogy tíz év, vagy főbelövés: már biztosan tudod, hogy ez van, megtörtént, végeztünk.

1.

Én az egész életemet végigkártyáztam. A kártya és a kezem egyik. Csecsszopó koromban is kártyáztam, én már pici gyerekkoromban is hazardjátékos voltam, kapkáztam, csörgőztem; amióta az eszemet tudom, amióta látom ezt a tíz ujjamat, kártya van a kezemben.

Tévedsz, a hazardjáték nem a pénzről szól. Csuda dolgokat képes felhozni a kártya. Nem a pénz az alapvető, nem az a lényeges, hogy ki mennyit nyer, és nem az összecszerűségtől függ az izgalom mértéke. A pénz

nem a mozgató ok, csupán a mozgató eszköz. A hazardjáték a győzni akarásról szól. A kártyázás harc, háború, csata, amelyben a pénz a fegyver. Azzal lehet harcolni.

Hit kell a kártyázáshoz. Röss, vagyis lendület, betöltöttség, bizalom, reménység, bizonyosság. Hinni kell abban, hogy képes vagy rá, hogy győzni fogsz. A lap a bázis, a lap egy értéket képviselő tárgy. Fogtál már aranytömböt? Hát nekem volt hozzá szerencsém. Hogy magyarázzam el, milyen az? Ugyanolyan, mint megfogni egy kártyalapot. Nem üres papír; van annak a lapnak bizonyos tartalma. Nézni kell, összerakni és kombinálni, kihasználni a maximális erejét. A bázis alatt a biztonságot, az erőt értem, a mennyiséget és a minőséget; tudod, mit bírsz vele legyőzni. Mint egy katonai bázis, amelynek van meghatározott funkciója, ezt meg ezt a területet levédi. Egyetlen katonai bázissal nyilván nem lehet egy országot legyőzni. Ahhoz több katonai bázis kell.

Amikor vége, mindegy, hogy nyert vagy veszített az ember. Csak legyen vége már! Na de nem ám a világbéke kitörését jelenti itt a vég, hanem csak fegyverszünetet. Mindegy, kinél van a pénz; meg vagy róla győződve, hogy az a pénz csak ott éjszakázik, és majd visszakerül tehozád. Érted? Te csak akkor győzöl, ha a világ összes kártyásától elnyered az összes pénzt; addig csupán harcolsz. Nem számít, szinte egyáltalán nem gondolsz azzal, hogy pillanatnyilag nyertél vagy veszítettél-e; abban az állapotban, egy végigkártyázott éjszaka után tökmindegy. Megnyugszol, hogy egy időre vége van, pihenhetsz egy kicsit. Egyet mindenképp elértél, ha nyertél: hogy már estére tovább tudod folytatni.

A játékkaszinó, az más. A kaszinóban mindenféle ember megfordul: tolvaj, vezérigazgató, sportoló, színész, híres emberek, az angol királyi család sarjai, maffiózók és csórók... Akkora a feszítáv, hogy ötven forinttól milliárdokig áll vagy bukik a dolog. Ott nem kell társaságot találni; te meg a rulettkerék vagytok a társaság. Ez egy teljesen magányos munka: egy ember meg egy szellemi erő párharca, amely szellemi erő a rulettkerékben realizálódik. Maximálisan le van kötve a

szellemi kapacitásod. Egyfolytában csak pörögnek előtted az esélyes százalékok, valószínűségek, számjegyek. A kaszinó hideg halál. Elég gyors lefolyású játék tud lenni.

Minden egyes játéknak az a célja, hogy minden pénzt elnyerjek, az a céloom, hogy zárják be a kaszinót, és ismerjék el országvilág előtt sírva-zokogva, hogy én vagyok a király! Addig csak részeredmények vannak. De a háború végeredménye, az talán majd csak a halál pillanatában derül ki.

*

Reggel volt. Nem szerettem a világosságot a szobában. Legyen besötételve. A természetes fény, a nappali világosság, a nappali emberek teljesen idegenek voltak számomra, és irritáltak. Napközben általában lehúztam a redőnyt, behúztam a függőnyt, és felkapcsoltam a villanyt. Este kezdődött számomra az élet, a vadászat, akkor nyílt meg a világ.

Azon a reggelen, lehettem vagy negyvenhárom, teljesen ugyanolyan éjszaka volt mögöttem, mint a többi ezer meg ezer, mégis egészen más volt az a reggel; az volt az érzésem, hogy nem olyan, mint lenni szokott. Nem tudtam az okát. Mi történik? Már az éjszakai órákban is kerülgetett valami különleges, furcsa érzés, de nem tudtam, mi a probléma, nem tudtam, mitől van, mi a baj. Hiszen teljesen egészséges voltam, és nyertem is valami hetvenezer forintot.

Voltaképpen elérkezett az életem egy állomáshoz. A lelkem már tudta, amit az agyam még nem.

Amikor reggel tájt hazaértem, bementem a szobába, és ledőltem az ágyra úgy, ahogy voltam, ruhástól. Akkora fáradtság tört rám, és nem mindennapi fáradtság volt ez, hogy se fürödni, se vécére menni, se borotválkozni nem volt erőm. Valahogy rettenetesen kimerültem, mintha minden életerőm elfogyott volna. Csak a gondolatok jöttek, a gondolatok, csapatostól.

Nem lehetett szabadulni az érzéstől, hogy halálosan unom az egészet, nem távozott tőlem a gondolat, hogy dögunalom az egész

világ. Mindig, minden este ugyanazok az arcok, ugyanazok a viccek, ugyanazok a helyszínek sorban, *Góbé, Szimpla Kávé, Ibo-lya* és így tovább, ugyanazok a bűnözők, ugyanazok a kártyacsaták. Mindig minden ugyanaz.

Ilyen gondolataim támadtak, pörögtek abban a fáradt fejemben, és közben látom, hogy szürkül, gyűrődik a bőröm, hűl, már-már teljesen hideg lesz, rugalmatlan és sprőd. Leáll a vérkeringésem. Kilátástalanság, mérhetetlenül nagy kilátástalanság kerített hatalmába, és hiába is kutattam kézzelfogható magyarázatok után. Hányingerem támadt, de nem valóságos hányinger volt, hanem mint amikor a lelkednek, a szívednek van hányingere. Megémelyedett bennem az egész élet. A torkom, az arcüregem és a koponyám, le egészen a szívemig megtelt gusztustalan keserű lepedékkel. Mindent végtelesen viszolyogtatónak éreztem, émelyítő ragacs borított kivétel nélkül mindent.

Biztosan tudtam, hogy itt az idő. Nem félttem a haláltól. Átléptem a félelemhatáron. Addig félsz valamitől, amíg meg nem látod, meg nem fogod, meg nem tapasztalod, ameddig fenyegetnek, addig; de amikor pofon vágnak, akkor már nem félsz. Akkor már tudod, mivel állsz szemben. A halállal is ugyanígy van. Amikor üt az óra, akkor már nincs halálfélelem.

Nos, akkor fejezzük be, gondoltam. Nem látam értelmét, hogy ennek tovább kelljen folynia, ennek a harcnak, ennek a küzdelemnek.

Mocskos, szennyes, undorító minden, amire csak ránézel; mocsok minden, amire gondolsz, amit ismersz a világból, minden ragad a szennytől, valami hideg verejtéktől, a bűntől, az életteleniségtől, a haláltól. Még a levegőhöz sincs kedved hozzáérni, mert még az is undorító.

Az ember lelke kiált Istenhez, nem is a tudata. Istenhez vagy nem Istenhez, akkor még nincs meg a hit, hogy Isten van. Talán csak a születéstől meglévő Isten-tudat ébred meg, bár nem kerül napvilágra, csak gomolyog homályosan.

Azt mondja az Istennek az ember: ha ennyi az élet, ha ezért születtem a földre, akkor mi-

nek? Ki kíváncsi erre? Nekem ez mind nem kell! Nincs rá szükségem többé! Mi újat tudnak mutatni nekem az emberek? Inkább fejezzük be. Itt az idő, húzzuk alá a számlát, kész, elég volt. Csináltam elég sok mocskos dolgot; raboltam, csaltam, ütöttem; ha a pokolba kerülök, kerüljek oda most. Most, ebben a pillanatban. Nekem ne kelljen még várni! *Most!* Ez az a pillanat, amikor számot kell adni, *most* akkor húzzuk alá, számoljunk el, elég volt az ostoba várakozásból. Történnem meg ebben a szent pillanatban, aminek történnie kell.

Ez egy végpont-állapot, ami mögött nincs semmi. Senki nem úgy képzelem, hogy ennyi az élet, de aki eljut egy ilyen állapotba, az megkérdőjelezi az élet valóságos tartalmát vagy értelmét, mi több, biztosan tudja, hogy nincs értelme. Semmi. Abba kell hagyni. Főúr, kérem a számlát, fizetek! Lesz, ami lesz, legfeljebb meghalok. Hisz mindenki meghal, az életbe más is belehalt már.

És így kiált az ember Istenhez: ha van más, ha van olyan élet is, aminek értelme van, amiben van valami jó, hát akkor is itt vagyok. Nagy hatalom vagy, Uram, gyere, mutasd meg!

Ebben az állapotban úgy beszélsz Istenhez, hogy vagy van Isten, vagy nincs. Ha nincs Isten, akkor tényleg jobb aláhúzni a számlát. Ha van, akkor tegye meg: *most* kerüljek a pokolra.

Senki sem győz. Mindenki veszít, mint egy háborúban; ott sem győz senki, mindenki vesztes. Így, ezek között a gondolatok között aludtam el. Kimerülve, halál fáradtan, pizkosan, izzadtan, retkesen. Teljesen valóságosan lehetett érezni, ahogy a halál körülvesz és hozzám ér. Hozzáér mindenedhez. Lehet érezni a hajadon, a bőrödön, még talán a bensődben is.

Arra ébredtem, hogy a szomszédom, aki kőműves, átjött, bekopogott, és megkérdezte, hogy akarok-e dolgozni neki. Akkor, abban a pillanatban nem gondoltam, hogy ez Isten keze. Pedig annyira irreális volt, annyira nem fordulhatott elő az én életemben ilyesmi, hogy bekopogjanak, és rendes munkát kínálnak. Rögtön igent mondtam, és attól a pilla-

nattól lezártam az életemben végérvényesen, ami addig volt. Nem csak lelkileg; teljesen konkrét, kézzelfogható dologgá vált, hogy egy életre befejeztem ezt a mocskos életet.

2.

Egy nagyon-nagyon kis kunyhó volt az, ahol én születtem. Egyetlen helyiség az egész. Asztal, ágy, hokedli. Nincstelenség, nélkülözés. Ami a születésem évében, '56-ban a forradalommal még fokozódott, ha fokozni lehetett egyáltalán.

Azt mondják, annak idején Túrkeve volt a legkisebb város Magyarországon. Itt alakult meg az első termelőszövetkezet, a Vörös Csillag Téesz. Apám családja, a Boci família nagy dinasztia volt. '54-ig, a haláláig a nagyapám volt a családban a vezéregyéniség, ő karmesteri szinten tudta kezelni a család tagjait. Az ő nyomdokaiba lépett János bátyám, szintén egy nagyon határozott, körvonalas egyéniség. Ő vállalta magára a törzsi „keresztapa”-szerepet, vagy rá jutott ez a szerep.

Amikor '56-ban kitört a forradalom, a Boci óriási lehetőséget láttak a felfordulásban, de az is lehet, hogy minden megfontolás nélkül csaptak bele a dologba: fel kell oszlatni a téeszt, mindenki vigye magával azt, amit a szövetkezetbe hozott. Hazahajtották az állatokat, hazavitték a búzát. A Boci család felszlatta a téeszt – azaz hazalopta.

Mivel a forradalom elbukott, következett az elszámoltatás. A Boci familiában voltak emberek, akik tulajdonképpen érinthetetlen szinten álltak, így például János bátyám. Azonban nem tudta megvédeni a fivéreit. Apám volt az, akin csattant az ostor. Megszökött, és bujkálásban volt, amikor én születtem.

Megszülettem ezerkilencszázötvenhat december harmincegyedikén a szülőotthonban. Anyám beteges kis asszonyka volt, hét hónapos terhesen velem együtt harmincnolc kilót nyomott. Megszült, és azonnal elvitték Szolnokra a kórházba, ahol aztán hosszú hónapokig nyomta az ágyat, úgyhogy engem néhány óra leforgása alatt elválasztottak az anyamelltől, és az anyatej ízét soha életemben nem volt

módom megismerni. A nagymamám hazavitt a kis kunyhókba, és végül is életben maradtam, valami isteni gondviselés által.

Nagymamám meg az asszonyok – akik olyan egy szívdobbanással álltak ezekhez a dolgokhoz – összeröfentek, hogy van egy újszülött a háznál. Egy ordító, fekete jószág. Nagyon-nagyon sírós és éktelenül csúf csecsemő voltam, ráadásul lábbal születtem, és az egyik lábam rövidebb volt, mint a másik. Meglóbáltak: a bokámnál fogva hirtelen megrántottak, és még aztán is nagyon sokáig madzaggal méregették a lábaimat, hogy egyformák-e. Főztek nekem finom sós grízeket. Ez a tejbegríznek egy változata, csak nincs benne tej. Tej nem volt, honnan lett volna. Tej, az nem létezett.

Nyakukon a tél, kőkemény hidegek. A nővérem nagyon pici volt, egyéves múlt, anyám kórházban, apám bujdosásban. A nagyanyám eljárt a városba koldulgatni, kéregetni, dolgoztatni, ha éppen akadt valami munka. Elment kitakarítani egy tyúkólat, és kapott egy darab szalonnát. Ha lemeszelte az istállót, kapott egy szál kolbászt, vagy egy tyúkot, vagy krumplit. Vagy semmit.

Szenteste előtt való napon történt. Úgy előttem van, mintha tegnap történt volna. Kicsik voltunk a nővéremmel. Én három, ő négy éves. Tán ez az első emlékem. A nagymamám az eget kémleli és könyörög, hogy essen a hó. Mert olyankor bement a városba a magyarokhoz. Esett is. Mire felébredtünk, a mamám már nem volt otthon. Mi ketten csak bámultuk azt a kis ablakot, amire ráfagyott a pára.

Mamám elment havat lapátolni a magyarokhoz. A házuk előtt meg az udvarukon lapátolta a havat, hátha kap valami ennivalót érte. Aznap nem gyűjtöttünk be, mert nagyon kevés szalmánk volt, és azzal csak este fűtöttük be azt az egy szobát, amelyben mindannyian laktunk. Játszottunk egy ideig az ágyban a nővéremmel, aztán valamikor délelőtt anyánk, aki ágyban fekvő beteg volt, felöltöztetett bennünket. A nővéremnek volt cipője, az én lábamra zsákvásznat tekert. Menjünk, keressük meg a mamát! Éppen befordultunk egy utcába, alig mentünk pár

mért, amikor kinyílt egy nagy fakapu, és háttal jött ki rajta a mamám. Kidobták az udvarból. Elesett a járdán, amit ő takarított fel, és belehempergett az árokba. Mire odaszaladtunk hozzá, a kaput már becsukták. Emlékszem arra is, hogy könny volt a szemében. Húztuk-vontuk, hogy álljon fel. „Elestem, a fene egye meg”, mondta. Pedig mi tudtuk, láttuk, hogy ellökték. De úgy tettünk, mintha nem láttuk volna. Nem adtak neki semmit, hanem kidobták.

Nem volt otthon semmi ennivalónk, de nem is gondoltunk rá, hogy éhesek vagyunk. A mamám begyújtott és teát főzött égetett kenyérből.

Szóval a cigányok a munkát cserélték élelemre. Abban az időben a cigányoknál a pénz igazából nem is nagyon létezett. Ismerték, de olyan nagy fontosságot nem tulajdonítottak neki, ha van, van, ha nincs, nincs, nem az jelentette a megélhetést, ha valakinek van pénze, mivelhogy adva volt az állapot, hogy senkinek sincs pénze.

De térjünk vissza a csecsemőkoromhoz. Esméletlenül sokat ordítottam. A vénasszonyok tanácsa összeült, és kifíkázták, kilogikázták, hogy engem tulajdonképpen elcseréltek. Engem az ördög hozott, és van erre egy kiváló gyógymód, amit ott együtt kisütöttek. Be kell fűteni a kemencébe és beledobni a gyereket, akkor a kéményen keresztül elviszi az ördög, az Isten pedig ledobja az igazi, egészséges csemetét. Úgy gondolták, hogy behajítanak a tűzbe rútan, beteg, aztán egészségesen, megszépülve kikapnak a lángokból. Rendszeren begyújtottak, és már készülődtek erre a szertartásra, amikor betoppant István bátyám, és megmentette az életemet.

István bátyám felvilágosult gondolkodású hentesember volt, és kinevette ezeket a boszorkányos vénasszonyokat. Évtizedek múlva, a halála előtt egy kést, egy fenőacélt meg egy bárdot ajándékozott nekem. De a felvilágosultsága ellenére elég züllött életmódot folytatott, sok nő volt az életében, rengeteg szépasszony, és kártyázott, mint az apja. Én azonban hálás lehetek neki, hogy kiragadott a tűzből az életre.

Meghan O'Rourke

KÍVÜLÁLLÓ

Eleven a szél, felemelkedik és ellebeg;
eleven a folyó, elsodródik
a cukorgyár mellett;
eleven a fű, remeg és kavarg,
elevenek a hangyák, kik keresztüljárnak a barnafűn;
eleven a szenny, nyirkos a záportól.
A nagy igyekezetben és kitartó munkában
elevenek föld nélkül a kövek.
Aztán mi leszel te, az üveg
foglya, aki lassan és nehézkesen mozog?
A bűnös; senki kedvese,
a szél útjába álló igaz nő—

Azonban neki köszönhetem a kártyát is. Amikor már kezdtem cseperedni, néhány hónapos csecsemő voltam, de még mindig nem tudták sehogy sem kezelni az üvöltéseimet, soha senki sem tudott megvigasztalni semmivel, jött István bátyám, és a kezembe adta az ördög bibliáját. Magyar kártyát. Megmutogatta a lapokat, mesélt a szép kis színes képecskékről, és akkor nem ordítottam többet. Megragadtak a kártyák színei, meg maga a lap tapintása is, a tárgy, a matéria, és játszani kezdtem.

3.

Ezen a fényképen tizenegy éves vagyok. A hatodik osztály legelején készült. A zöld twist-pulóver, az a kis mohair pulóver... Emlékszem, sírtam-rítottam anyámnak, hogy másnap nem megyek iskolába, mert tudtam, hogy nincs másik pulóverem, csak ez az egy, ez meg rongyos. Anyám nem értette, miért nem akarok iskolába menni. Mondtam, hogy fényképezés lesz, és rendszeren fel kell öltözni... Tekintettel volt rám a kis tanárnóm, forgatott, pergetett, hogy ne látszódjék a fényképen a rongyosság, és szépen megfésült, mielőtt lefényképeztek volna.

A megelőző nyári szünidőre emlékszem mindhalálig.

VADÁSZAT

A ragyogó elme színe a vörös. Egy vörös utca, amely sosem ér véget, és mégis a megszokott időben érkezik. Amikor minden rendben van,

az éjjeli vadászkutyák is meghátrálnak tőle. Rókák osonnak el a sötét levéltakaró alatt; akár a gleccser, csapdába ejt minden vadat.

Mindezt természetünknel fogva megtanuljuk. Akár a feltörő nevetést, a megszott figyelmet, ahogy a fák alatt a levedlett, nyálkás pikkely.

A ragyogó elme színe a vörös. Egy vörös utca, melynek sötétlő végén a jéghideg otthon vár és ahova a rókák szaladnak a ropogó levelek alatt.

NAGYPÁL István fordításai

Akkor már Budapesten éltünk, apám a városban dolgozott. Az iskolában egész évben, de főleg tavasszal és nyár elején azt hallgattam, hogy az iskolatársaim készülnek az úttörőtáborba, Szigligetre. Ez nekem olyan utópisztikus dolog volt, mint ma egy polgári gyerekeknek Disneylandbe utazni. Maga az a kifejezés, hogy úttörőtábor, rettentően tetszett nekem, és úgy, de úgy tudtam irigyelni a többieket, akik utazhattak! Tetszett nagyon ez a szó, vágytam oda iszonyúan.

Megemlítettem itthon, és nem kis ellenállásba ütköztem. Akkorra már a szüleim megtollasodtak valamelyest, de háromszázharminc forintba került az úttörőtábor, ami abban az időben sok pénz volt. Ahogy közeledett az iskola vége, a könyörgéseim áthágtak minden határt. „Hadd mehessek el én is!” Anyám ráérezett a szívfájdalmamra, megenyhült, és elkezdett apámnak könyörögni, hogy erresszen el, hiszen egész évben annyit dolgoztam.

Itthon kőműveseket fogadott apám, és segítenem kellett téglákat pucolni; ha más feladatot nem talált, akkor régi, rozsdás szögeket kellett kiegyenlítgetnem üllő-kalapáccsal. Maltert kavarni, vödörrel a kezük alá hordani, ez iskola után mindennapos dolog volt.

Anyám nagy nehezen rávette apámat, hogy mehessek. Emlékszem apám arckifejezésére, a határozott mondatára: „Rendben van, *de*. Nagy gyerek vagy már, ha a táborhoz elég nagy gyerek vagy, akkor ahhoz is elég nagy vagy, hogy a tábor után elgyere velem dolgozni.” Könnyen igent mondtam, boldogan, bátran vállaltam, mert azt hittem, hogy a munka az, amit én tudok róla itthonról. Tégla, vödör, kalapács. Mi bajom lehet?

Valami csodálatos, káprázatos dolgokra vágytam. Ezzel szemben mi volt az a híres úttörőtábor? Egy bekerített terület valahol egy erdő mellett, rajta sátrak. De nagyon-nagyon jól éreztem magam ott. Megtapasztaltam olyat, amit akkor, ott éltem meg életemben először. Egy tanárnő körtáncot vezetett. Körben állunk, a tanárnő elmond egy mondókát, és amikor vége a mondókának, kiválaszt valakit, aki beállhat a kör közepébe. És a tanárnő engem választott! Megdöböntett az a szeretet és az az egyszerűség, ahogy rám nézett. Olyan teljes elfogadás áradt ki belőle. Mintha azt mondta volna, hogy nincs semmi különbség közted meg az összes többi közt. Sőt, szeretlek. Nagy érzés volt. Voltak persze aztán viszontagságok, elhagytam az evőeszközeimet, a zoknim nem volt meg, csak az egyik, és egy napon az úttörőtábornak vége lett.

Hányszor elátkoztam azt a pillanatot, amikor vágyakoztam erre az úttörőtáborra! Apám a veresegyházi téaszben vállalt munkát, cséplőgép mellett, és ahogy megmondta, engem is magával vitt. Belecsöppentem a munka dandárjába, és azóta sem tapasztaltam meg annál nehezebb munkát.

Talán az a cséplőgép volt a legeslegutolsó ebben az országban. Már sehol sem használták, de ott még volt, traktor hajtotta, meg egy nagy, hosszú ékszíj. A cséplőgép mellett különböző *posztok* voltak, érted? Rudasgyűrű, kazlázó, gégeetető, zsákoló. Munkakezdés előtt mindig kijelölték, hogy ez ide megy, az oda megy, ez ezt csinálja, az azt csinálja, ez lesz a feladatod, az lesz a feladatod, és így összehangolták a munkafolyamatot. Szóval minden embernek megvolt a posztja. Volt olyan poszt, ahova két ember kellett, volt,

ahova négy, volt olyan is, amelyikhez csak egy. Irigyeltem a traktorost az állandó posztja miatt, ült a gépen, pöfögött-csühögött a traktor, neki nem kellett semmit csinálnia.

En első nap a zsákoló posztra kerültem. Ez azt jelenti, hogy egy pódiumszerű kis dobogóra felrakják a zsákot, és egy csőből belefolyatják a búzamatot. Egy ember tartja, csatolja a zsákot, a másik megköti a száját – ez a zsákkötő poszt, de azt csak nagyon tapasztalt férfiakra bízták, mert a zsákot nem mindenki tudja megkötni. Ő billenti rá a zsákot a zsákolónak a vállára.

Az az első zsák, ami onnan a pódiumról rám került! En voltam a harmadik, aki zsákot fogott; apám és Imre bátyám után következtem, aztán Öcsi jött mögöttem, és mire Öcsinek a vállára zsák került, addigra apámnak már vissza kellett érnie, mert így négyen folyamatosan tudtuk elhordani a zsákokat. *Máglába* kellett rakni őket, ez azt jelenti, hogy kettő ment alulra, aztán kettesével, kilencven fokos szögben elfordítva ment a másik kettő rá, hogy lefedjék és lekössék egymást. Tizennégy zsák magasra kellett összerakni, az volt egy máglá.

A harmadik zsák az én vállamra került. Nem féltem tőle. Láttam apámat, ahogy felveszi, Imre bátyám a vállára igazítja, és egykedvűen, egyszerűen megindul vele. Nem féltem. Odaálltam a pódium mellé, megbillentették a zsákot, fogtam a száját, és azt hittem, hogy összeszarom magam. A csontjaim rövidültek, tömörödtek össze, szabályosan a csontjaim. Az első három lépést úgy tettem meg, hogy nem vagyok a tudatomnál, nem tudom, mit csinálok, fogalmam sincs, hogy egyáltalán emelnem kell-e a lábamat. Három-négy lépés után döbbsentem rá, hogy a lábamat tulajdonképpen nem is bírom megemelni. El kellett mennem olyan tizenöt-húsz métert a mágláig. Ott lebeg a cél a szemed előtt, mint ahogy a versenysportoló, a futó látja kiírva, hogy „cél”, és ott a szalag, és érzi a távolságot, ahogy fogy, és az a küzdelem, hogy addig mennyi erő kifizetésére van még szükség!

Ahogy cammogtam azzal a zsákkal, az első utam a pódiumtól a mágláig szinte egy egész

életet magába foglalt. Minden lezajlott azalatt a néhány perc alatt. Az úttörőtábor is lezajlott, újrarájátszódott. Amikor néha lenéztem, megdöbbenve láttam, hogy mégsincs elsüllyedve térdig a lábam a földbe, hanem ott állok, és még léphetek. Hat-nyolc méter után már borsószem nagyságú könnyek csöpögtek a szememből. És az egész napot végigdolgoztam ezen a poszton.

Ehhez képest, amikor rudasgyűró lettem néhány nap múlva, azt játszói könnyedséggel csináltam. A rudasgyűró az, amikor a cséplőgép egy nyíláson keresztül kitérja magából a szalmát, és azt a szalmát ilyen rudakra kell ráhengergetni, elvinni a kazalhoz, ott pedig a villások feldobják a kazal tetejére.

De az az első zsák, amit ott végigvittem... Mire odaértem a máglához, azt hittem, belehalok. Nem is hittem el, hogy élek. És nem mersz belegondolni az elkövetkezendő egy órába. Csak az elkövetkezendő néhány másodpercre mersz gondolni. Mert ha végiggondolná akkor az ember, hogy estig, amíg be nem sötétedik, ezt kell csinálni, akkor inkább felakasztaná magát. Nem meri végiggondolni. Csak az elkövetkezendő néhány másodperc létezik, hogy mikor érek vissza, visszaérek-e addigra, mire jön a következő zsák.

Belehalsz, akkor is menni kell. Nincs itt alternatíva, eszébe sem jut az embernek, hogy feladja. Nem lehet, ez a verzió nem létezik. Apám figyelt. Ha elájultam volna tizenegy óra körül, nem nyitja ki a száját, de miután nem ajultam el ebéd előtt, apám mutogatta az embereknek, hogy: ez az én fiam! „Még hogy nehéz? Munka – munka, hát dolgozni kell. Ebből élünk!” – dünnyögte, de úgy, hogy azért én is halljam.

Napkeltétől napnyugtáig. Amikor kezdett sötétedni, abbahagytuk, bementünk a munkásszállóra, ettünk, akinek volt ereje mosakodni, az megmosakodott, és elkábult. Mert az nem elalvás volt! Teljesen hirtelen, minden átmenet nélkül tudattalan állapotba zuhantunk. Beléptem az ajtón, és két-három perc múlva már ájulásszerű állapotba kerültem. Pirkadatkor, ahogy a zajok a környezetből megérintenek, magadtól felébredsz. A fé-

lelmeid miatt, a fájdalmaid miatt nem tudsz olyan mélységekbe elvánszorogni álmodban, mint egyébként.

Nem, nem csökkent a borzalom, végig ilyen szörnyű volt. Akkor csökkent, valami katarzis értékű felszabadulást éreztem, amikor nem arra a posztra kerültem néhány napra. Már este tudták a munkások, hogy másnap ki hova megy. Forgó rendszer volt ez, körforgásszerű valami, rákerült a sor mindenkire, néhány posztot kivéve, például a zsákkötők nem cseréltek senkivel, mert ahhoz komoly szaktudomány kellett, és a gégezetők sem cseréltek senkivel, mert az meg életveszélyes munkakör volt.

Amikor este megtudtam, hogy másnap zsákolás jön, elképesztő nagy fohászok szakadtak ki belőlem, nem Istenhez, hanem nem tudom, mihez. De olyan jó volt felébredni, ha tudtam, hogy az a nap nem zsákolással fog eltelni. Meg az is jó volt, amikor felébredtem, és hirtelen nem tudtam, hogy most dolgozunk, munkahelyen vagyunk-e vagy a téészenben, vagy otthon vagyunk és focizni kell menni, az az egy-két perc, amíg ki nem tisztult a tudat, hogy „*húha!*”, az olyan jó érzés volt. Meg jólesett leülni ebédelni a fűre. Hozták ki lovaskocsival, alumíniumkannákban a levest, egy kövér, idősebb szakácsnő osztotta az ebédet. Jólesett meghallani annak a kocsinak a zörgését, hogy közeledik, hiszen akkor már nincs messze a pihenés.

Többet nem mentem úttörőtáborba. A pénz? A pénzt, amit apámmal kerestünk, én nem láttam és nem is foglalkoztam vele, egy gyereknek az nem volt téma. Hazajöttünk, és egyik napról a másikra ott termett egy hálósoba-bútor. Úgy hívták, hogy *Erzsébet háló*, nagyon menő cucc volt a felkapaszkodott szegények számára akkoriban. Politúrozott páros ágy szalmazsákokkal, a fejtámlának íve volt, masszív, súlyos, erős fából. Apámék összerakták a bútort, és emlékszem, milyen magasztos érzés volt állni az ajtóban, és meglátni a hálósobát. „Ez a nyári keresetetek”, hallom anyám hangját, és boldog vagyok, hogy többes számot használ. Ránézel arra a bútorra: ez a nyári munkád, és akkor végigfut benned a nyárból minden pillanatot, egyszerre. Egy pillanat alatt történik meg ott újra minden. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy a szívemben nem voltam mérhetetlenül büszke. De nem kellene, nekem nem kellene hálósobabútor! Nem szeretnék még egyszer *Erzsébet háló*t.

4.

Felébredt a világ, tehát éjszaka van. Eleve adott volt, hogy az éjszaka, az az élet. Ez igazából akkor ütött szöveget a fejembe, amikor egyszer kedveskedni akartam a családnak azzal, hogy itthon maradok, hadd lássák, becsülöm őket, tisztelem őket, meg akartam mutatni, hogy van bennem szeretet. Megpróbáltam otthon maradni. Apámék megnéztek valami filmet a tévén, nyolc órakor kezdődött, fél tízkor véget ért. A film vége felé már ideges voltam, hogy mi lesz most itt? Kizökök a világ? Valami nem olyan, amilyennek én az este természetes folyamatát gondolom. Vége lett a filmnek, na, hát akkor kapcsoljuk le a tévét, mondják, aludjunk. Én hitetlenül rácsodálkoztam erre: mi az, hogy aludjunk? Lehetetlen! Aludjunk el, miközben én mindenhol lemaradok? Éjszaka van, felébredt a világ, zajlik az élet!

Késő délutánonként, ahogy közelgett az este, én mindig a legnagyobb természetességgel készülődtem. Alapvető feltétel a fürdés, mert nem tudja az ember, meddig marad távol otthonról. Számtalan olyan eset volt, hogy három-négy napig nem mentem haza, mert a helyzet úgy hozta, hogy bejött egy hosszabb kártyacsata, vagy történet történet után következett, nem lehetett abbahagyni, vagy letartóztattak, vagy nem merem hazamenni, mert féltem, hogy letartóztatnak, mert közben elköttem egy-két dolgot. Szóval az ember eleve megfürödve indul el, mert nem tudja, mikor lesz legközelebb zuhany alatt.

Borotválkozás, fésülködés. Raktam össze magamat, a zsebeimet, a ruhámat, akkora természetességgel, ahogy egy munkásember ledolgozik az életből negyvenöt évet a Ganz-MÁVAG-nál, és minden reggel felkel, megká-

vézük, villamosra száll; a tisztviselő fogja az aktatászkáját, esernyő, kalap, és megy az irodába. Furcsa volt reggel ránézni az emberekre, ahogy mentek dolgozni. Olyan külföldinek látszottak!

Voltak a hétköznapi ruhák, és voltak az alkalmi viseletek. Ha pontosan tudtam, hogy az éjjel kaszinóba megyek, akkor öltöny-nyakkendővet vettem fel. Egyébként sima hétköznapi munkásruha, farmer, dzseki. A betörésre való öltözéket úgy hívták, hogy *játszóruha*. Széles a repertoár, mert nem mindegy, hogy hova törsz be és mikor. Ha éjszaka mérsz valahova betörni, akkor oda sötét ruhát vesz fel az ember, ha viszont nappal kell betöröd valahova, nem járhatsz ilyen lopakodó, sötét ruhában, mackóban, melegítőben, amiben kényelmesen, gyorsan tudsz kerítést mászni, hanem fel kell öltözni rendes, hétköznapi ruhába. Ráadásul számítani kell a legeslegrosszabb esetre, hogy ha bármi történik a betörés alatt, utána azonnal meg is semmisítheted a játszóruhát, és legyen mit felvenned. A betörések nagyon kis százaléka szorítkozik az éjszakára, és betörni nem egy egész éjszakát igényel. Vitte magával az ember a kocsiban a játszóruhát, és aztán visszaöltözött a rendes, hétköznapi ruhájába, vagy felvette a kaszinós öltönyét.

Én betörni nem azért mentem, mert van nálam húszezer forint, és még szerezhetek hozzá kétezret. Betörni kizárólag akkor mentem, amikor valami nagyobb összeg volt kitalálásban. Tolvajos betörésekben soha nem vettem részt. Az eredmények néha tyúktolvajos szintűek voltak, az igaz, de a reményesség nagyobb összegekhez fűződött.

Rendszerint vendéglőkben találkoztunk. Mindig voltak helyek, ahova bejárt az ember, ezek változtak, volt, amelyik bezárt, volt, ahonnét elszokott a társaság, máskor meg új helyek nyíltak és odaszoktak a srácok. Az isten a megmondhatója, hogy mitől válik egy étterem alkalmassá erre. Egyszerűen odaszoknak az éjszakai vadászok. Az igazi köpködőktől az osztályon felüli helyekig, a komoly, belvárosi éjszakai lokáloktól, báróktól az útszéli kocsmákig bárhol kialakulhatott ilyen fészkek. Az ilyen helyeken a borraival

nagyságrendekkel több, mint egyebütt, mégis sok vendéglős tiltakozott ez ellen, pedig nem nagyon kellett tartani a rendőröktől. Annál azért keményebb hely volt az ilyen, hogy egy rendőr bejárjon molesztálni, igazoltatni. Hamar elküldték a piczába. A rendőrség és a környék ezzel az életformával szemben mindig tehetetlen volt. Jóval nagyobb hatalom ez annál, semhogy egy-két paragrafussal, törvénnyel, rendőrrel le lehessen mosni a világ színéről.

Tehát az épp aktuális vendéglők szerint gondolta végig az ember az estét. Úgy indultam neki, hogy mindenhova elmegyek; majd meglátom, hol töltök több időt. Otthon csak annyit mondtam, hogy „na, én megyek”, de lehet, hogy még ennyit sem. Nem voltam számon kérhető sem mint fiú, sem mint férj, sem mint családapa, sem mint ember, soha, életem egyetlen társa sem kérhette számon, hogy hova megyek, meddig maradok, és mit csinálok közben.

Megnyílik a front és elkezdődnek az ütközetek; elindulsz, és dönthetsz, hogy melyik ütközetben akarsz részt venni, attól függően, hogy melyik frontvonalat vállalod fel.

A harc a cél. Beültem a kocsiába, és elindultam. Egy régi barátom üzemeltetett egy éttermet, oda szívesen jártam, sokan összeverődtek ott éjszakai bitangok, és mindig volt valami kis okos dolog, amit ki lehetett csürni-csavarni. Egymás közt csavargóknak neveztek magunkat, vagy újítósoknak is szoktuk. Az ember újít, azaz pénzt csinál. Addig járja a lehetőségeket, addig okoskodik, hogy nem volt pénze, és lesz neki. Új gazdája lesz a pénznek vagy a vagyontárgynak: megújítja a tulajdonviszonyt.

A bűnözők ritkán járnak egyedül. Minél több bűnöző képviselteti magát egy ilyen helyen, annál nagyobb az esély, hogy valami lehetőség felmerüljön valamire. Ha valakinek ötlete van, hogy valamit meg kellene csinálni, de kellünk hozzá négyen-ötten, akkor rendszerint kialakul egy spontán brigád. Voltak évek, amikor az egész kerületben csak négy-öt ember volt újítós, de voltak évek, évtizedek, amikor ötvenen-hatvanan is voltunk. Az emberek elkopnak, börtönbe kerül-

nek, elköltöznek, meghalnak, jó útra térnek, és jönnek a fiatalok.

Bemegyek az étterembe, először is körülnézek, ki van ott, mi van ott, kivel, mibe lenne érdemes belefogni. Számomra is rejtélyes, hogy ismeretlen emberekről minden jelzés, utalás nélkül pontosan tudod, hogy ez bűnöző. Öltözködésben, külsőben nem különbözik az átlagembertől. Hogy mi az, ami mégis egyértelművé teszi a kilétét, a mai napig rejtély előtttem. Talán a tekintetek, a tartás, a gesztikuláció.

Sokan voltunk. Elmondok erről egy kis történetet, jó?

Egyszer egy bűnöző egy sporteseményen tett egy felelőtlen nyilatkozatot: bármikor bokszolna azzal a kis senkiházi, pojáca sráccal, aki épp akkor nyerte meg a magyar bajnokságot. Ifjúsági bokszoló volt ez a gyerek egy nagyon alacsony súlycsoportban, jelentéktelen külsejűnek látszott. Addig fejlődött a szópárbaj, mígnem valaki belekapaszkodott ebbe a kijelentésbe, és összehozták a bokszmeccset.

Kibéreltek a bűnözők egy ringet, és híre ment az alvilágban, hogy lesz egy bokszmeccs x. y. bűnöző, aki egy nehézsúlyú, kigyúrt, sportos alkatú férfi volt, meg a fiatal kis srác között, aki viszont országos bajnok. Nagyon komoly volt a tét, százezer forintba ment a fogadás, ami akkor komoly pénz volt; két-háromszázezerért már családi házat lehetett venni. Az alvilág krémje képviseltette magát ezen a meccsen. A csarnok udvarán gyűltünk össze a kezdés előtt egy órával; ott voltak az igazi nagyagyúk a budapesti éjszakai életből, akikről ma már olyanokat lehet hallani, hogy meggyilkolták, kocsiját felrobantották, géppisztolysorozat végzett vele, alvilág pénztárosa stb. stb.; azóta sztárokká váltak. Körülnéztem: eszméletlen sokan voltunk. Több százan. És ez csak a krémje volt a bűnözőtársadalomnak. Emlékszem egy öreg bűnöző szavára. Végignézett a társaságon, csupa jó erőben lévő, bevállalós férfi, és elröhögte magát: ő ugyan már nem számítja magát az erős férfiak közé, de így, ahogy vagyunk, akár egy tömött futballstadiont is meg tudnánk verni! Akkora erő demonstr-

rálta ott magát! De ezen ne csak a fizikai erőt értsd, hanem az a *bevállalás*, az a vakmerőség! Nagyon sok ezer lelkes vagy lelketlen embert számláló közösség ez.

Az alvilágban van egy hierarchikus rend. Az ember tud a másik múltjáról, tudja a dolgait, és annak alapján felállít egy értékrendet. Ismertük egymást, hogy ki mire képes, ki mit tett már meg, és kitől mire lehet számítani. Olyan szövetségek, barátságok kötöttek, hogy nem is tudom, mihez lehetne hasonlítani. Mint egy erdő vadállománya. Vannak a rókák, akik a rókákkal barátkoznak, és vannak a szarvasok, akik a szarvasokkal barátkoznak, a vaddisznók a vaddisznókkal. A betörők a betörőkkel, a zsebtolvajok inkább a zsebtolvajokkal, a lopakodók a lopakodókkal. A kasszafúrók általában magányosak.

Ez a réteg kegyet gyakorol azokkal az emberekkel, akiknek megvan a múltjuk, de már nem képesek betörni jární. Az ilyen öreg betörőnél van tizenöt-husz pakli kártya, meg mindenféle hazardra alkalmas játékszerek, és a játékosok őtől veszik bérbe a kártyát, aztán a nyereségből adnak neki valami jelképes összeget. Nem kötelező, valahogy mégis mindenki megteszi. Tulajdonképpen ez egy járandóság, nyugdíj az életpályáért.

Megvolt a rangod, a helyed, a pozíciód. És abban a pozícióban tiszteltek, amilyen pozícióban voltál. Nekem mint kártyásnak, betörőnek és kasszafúrónak volt meg a rangom. És egy rövid ideig mint stricinek is. A strici biztos, hogy betörő is, markecoló, nagyon sok köztük a rabló; és kártyás is, eleve. Azért strici. Minden bűn a hazardrból fakad.

A hazardjáték-tudásom elég magas szinten állt. Én bármikor bárkivel leülhettem bármit játszani, semmiben nem voltam eleve veszítő, a mérleg nyelve egyértelműen az én javamra billent; ha nem én nyertem, akkor az egy súlyos pech volt.

Szóval bemegyek a vendéglőbe, körülnézek, és ha vannak kártyások, felkínálom a lehetőséget. Ha az illető elfogadja, akkor ott rögtön ki is élesedik a helyzet, és elkezdődik a háború, vagyis a nagy, szellemi szintű csata, az erőfitogtatás, a demonstráció, a szívós küzdelem.

Egy alkalommal két hatalmas nagy pukli nőtt a két alkaromon. Nézem, mi a fene ez, daganat? Hát az asztal széle hetvenkét órán át nyomta a karomat, attól keletkezett a duzzanat. Volt, hogy még pisilni sem álltam fel, csak a kávékat ittam, és megállás nélkül kártyáztam, lehajtottam harminc-negyven-ötven kávé, alkohol semmi, cigaretta tizenöt dobozzal.

Ha nincs játéklehetőség, akkor várni kell más fejleményekre, de ez a várakozás soha nem tölt el unalommal. Mindig van valami történés. A hely szelleme gondoskodik arról, hogy ott maradj. A gonosz démonai betöltik azt a teret annyira, hogy ott tartsanak. Hogy ne menj haza a családotához, hisz otthon nem történik semmi; sokkal érdekesebb és jobb dolog itt lenni.

A várakozás alatt szinte elképzelhetetlen, hogy valami ne alakuljon ki. Mondjuk, beesik egy üzletember, betéved, megiszik két-három viszkít, mert összeveszett a feleségével, van nála egy diplomataatáska, készpénz. Na, ezt *be lehet firölni*. Megbeszélés nél-

kül is mindenki veszi a lapot, aki ott van, hogy kinek mi a dolga, tudjuk, hogyan kell csinálni, mit kell tenni ahhoz, hogy belevonjuk a játékba, amelyben eleve csak vesztes lehet. Miután el van nyerve a pénze, jön az osztzkodás. Ha a csoport támogatása csak abban merült ki, hogy nem figyelmeztették azt a szerencsétlent, már ezzel is a játékos malmára hajtották a vizet, hisz azt is megtehetnék volna, hogy szólnak neki: ne játssz, haver, hisz részeg vagy. De nem teszik meg, tehát ezzel megtámogatták a játékos érdekeit, és jár nekik a nyeresémből.

Ez a *palivadászat*. Elindul egy ember tévét venni, közben beugrik a vendéglőbe, hogy megforgassa a pénzét. Volt, aki minden fizetésosztás után megjelent, habár minden egyes alkalommal minden garasát elvesztette. Ha beesik egy palimadár, az ember még egy tartalmas, komoly, nagy szellemi erőt igénylő kártyacsatát is képes félbeszakítani. A palit, azt mindenképp le kell vágni, legfeljebb aztán folytatjuk a komoly, tartalmas, tapasztalt játékosok közötti csatát.

És van az a lehetőség, ha valakinek a társaságból van egy jó tippje. *Écca*: ez egy jó cím, ahova esetleg érdemes betörni. Ekkor magánérdekű megbeszélés-sorozat alakul ki, susmorgások, kis intim jelenetek, beszélgetések, négyszemközti tárgyalások, és előbb-utóbb a megbízó és a megbízott egymásra talál, akármekkora nagy társaságban is.

Az újító címre megy, figyel; ha minden rendben, akkor már veszi is fel a játszóruhát, és behatol. Utána elmegy az előre megbeszélt helyre, a találkára, ahol megtörténik az osztzkodás a megegyezés szerint. Volt egy kialakult rend, hogy a tippadó tíz százalékot kap. De ha biztos a tippje, és tevélegesen is részt vesz, tehát gondoskodik róla, hogy a tulajdonos ne legyen otthon, a kutyája legyen zárva, vagy kulcsot másoltat a lakáshoz, akár az ötven százalékot is elérheti a része. Na, ez mára már teljesen kifordult a sarkaiból, és olyan viszony áll fenn, mint a munkaadó meg a munkás között, és a munkás csak egy elenyésző részt kap a zsákmányból. Ha nem tetszik az elosztás, nincs cím.

De mindennek az alapja a hazárdjáték.

A hazárdjáték pontosan azért mocskosabb minden bűnnél, mert minden bűnt magával húz. Ha nincs tőke a kártyázáshoz, mindent be kell vállalni ahhoz, hogy legyen. Előbb vagy utóbb, legkésőbb hajnalban vagy reggelre minden alkalommal kialakult valamilyen kártyacsata. Ha valami miatt mindazonáltal túl kevés volt a készpénz, akkor csoportok fogtak össze, összedobták, amijük volt, és kijelöltek egy-egy személyt maguk közül, akik bevállalták a csatát.

5.

A legenda szerint az apai dédapám vagy annak az apja valamelyik háborúban huszár-tiszt volt, és hősi cselekedetéért az alispán neki ajándékozott egy földdarabot a város peremén. Azt beszélnek, hogy ez a dédapám vagy ükapám igen nagylelkű magyar ember volt, és megengedte a vándorcigányoknak, hogy letelepedjenek arra a puszta mezőre. Így keletkezett a cigányváros. Később, amikor a fia vagy az unokája, szóval a Boci nagyapám a cigányvárosból vett feleségül valakit, kitagadta, soha többé látni nem akarta. Azt megengedte, hogy a földjén letelepedjenek a cigányok, de hogy a családjából valaki cigánylányt vegyen el, azt azért már nem...

El is cigányosodott a Boci nagyapám rendesen, ő lett a kompánia feje, és Don Corleónénak nevezték el. Pedig szintiszta magyar ember volt, azt nem lehet rámondani, hogy parasztember, mert a parasztság semmilyen formáját nem hozta, nem volt földműves, nem járt napszámba se; magyar létére kártyás ember volt, sőt hamiskártyás, abból tartotta fenn a hatalmas családját a háborús években is. A család fekete báránya volt, akárcsak én.

A cigányvárost Bihari-telepnek hívták, és egy földút választotta el a várostól. Öt-hat utcából, jobban mondva kis közökből állt, járdák nélkül, egy, legfeljebb két helyiségből álló, apró házacskákkal. Volt ott deszkából összeeszkábált vityilló, kis takaros, szalmatejtős vályogház; egyetlenegy cseréptető ház akadt, a Boci nagyapámé.

Magasabb férfiember nem tudott úgy be-

lépni egy házba, hogy be ne húzza a fejét. Csak egy-két ház körül volt hulladékokból összetákolt deszkakerítés, a többinek jázminbokor volt a kerítése. Kutak, azok nem voltak. Egyáltalán nem volt kút a telepen. A földes országút túloldalán volt a Rác-kút, a Hideg-kút meg a Meleg-kút, oda jártak a telepéről a cigányok kannákkal meg vödörrel, mindenféle edényekkel felszerelve. Mosni is onnan hordták a vizet. Talán azóta szeretek csapból, a tenyeremből inni.

Lepusztult, földes udvarok voltak, fák, virágok nélkül. Csak kint a határban voltak gyümölcsfák a senkiföldjén, a szabadban. Csak a Boci nagyapám cseréptető háza előtt állt egy barackfa. Emlékszem, hogy rácsodálkoztam, amikor kivirágzott. Szép, nagyon szép volt! Egy hatalmas nagy barackfára emlékszem, amely mintha a háztetőig ért volna.

Senki nem termelt semmit. Talán nem ismerték a termesztésnek a fortélyait; gondolom, ez különleges, nagy tudománynak számított, amit csak a magyarok ismertek. Akadt egy-két disznó. Tyúk, csirke, az nem volt senkinek, hisz azt etetni kellett volna valamivel, ha szabadon engedi, akkor meg közös préda.

Két-háromszáz ember lakott a cigányvárosban. Mindenki mindenkit ismert, mindenki mindenkiről pontosan tudott mindent, egymás szeme előtt folyt az életük. Voltak szegények és még szegényebbek, ha el lehet képzelni a szegénytől, a nyomorgótól még szegényebbet, hát akkor azok voltak, nincs is rá magyar szó.

A cigányvárosban csak egy familia beszélt cigányul, ők oláh-cigányok voltak, később kerültek a telepre. Ők eljártak lopni. A többiek nem jártak lopni. Tudták, mikor melyik szántóföldre lehet menni összeszedni az aratás után elhullott termést, ebből eltengették az életüket. Mindig valahogy kialakult, hogy mit lehet csinálni, mit lehet csereberélni, mivel lehet kereskedni, mit lehet dolgozni. Gyűjtötték a kamillát, ócskaruhával kereskedtek. Mindig akadt valami, amivel túl lehetett élni.

A parasztság alkalmazta őket a ház körüli munkára, de a földeken nem. Ősszel, amikor

a parasztság kicsit fellélegzett, megkönnyeb-
bült, kellett valaki, aki fölött dirigál. Kime-
szeltette a tyúkólját a cigánnyal, ilyenkor ki-
csit kiereszthette a nadrágszíját, vagy meg-
csináltatta vele téglából a járdát egy darab
szalonnáért.

Később a téesz szinte erőszakkal agitálta a
cigányokat, nőket is, férfiakat is, gyerekeket
is, mindenkit, aki élt és mozgott. Akkor foly-
tak Magyarországon az első kísérletek a rizs-
termelésre. Az egy eszméletlen nehéz munka,
a rizsaratás, a rizs gyomlálása, kapálása, ott
nagyon sok cigányt alkalmaztak. Főztek ne-
kik, ebédet osztottak, beírták őket tanfolya-
mokra az országos statisztika kifényesítése
érdekében. Anyám is járt traktoros iskolába.
Analfabéta volt, a nevét sem tudta leírni, de
elég volt, ha a keresztekét odarajzolta, akkor
már járt az ebéd. Eljártak a cigányok a
téeszbe, és messzemenően megállták a he-
lyüket. Ezt a kötöttséget vállalták, viselték.
Óriási felszabadulást jelentett, bizalmat és
hitet és reménykedést a holnapban – a dá-
tumi holnapra gondolok, nem a költői hol-
napra, nem a jövőre. Sok cigány végérvénye-
sen is letette a voksát az állami munkahely
mellett, elhelyezkedtek a vasúthoz, sokan a
téeszből, gépjávitó műhelyből mentek nyug-
díjba. Becsülettel megállták a helyüket, és az
egész családjukat erre alapozták.

A mi fehérre meszelt kis házunk egyetlen
helyiségből állt. A nagyanyám, a nővérem,
apám meg anyám laktunk benne, plusz a
vendégek. Mindig volt még valaki, valami
rokon valahonnét. Egy asztal, két hokedli
deszkából összeszögelve, vályogból vert
kemence. Nagyon jó kis családi fészek volt.
Olyan emlékem nincs is a cigányvárosból,
hogy az apám otthon van. Milyen érdekes!
Olyanra nem emlékszem, hogy az apám bent
van a kunyhóban.

Apámat, amikor a bujdosásból jött engem
először meglátni, elkapták, elvitték, és na-
gyon megverték, de valami rettenetes módon
összetörték a testét. Szabadon engedték
ugyan, de ezzel nem úsztuk meg ezt az '56-os
dolgot, mert nem kapott munkát, soha többet
nem alkalmazták a téeszben. A Boci család
feketelistára került. Nem volt miből élni.

Akkor voltunk csak igazán rászorulva a
nagymamám kolduskaskájára! '56 után hat
kőkemény esztendő következett Túrkevén
a kilátástalanságban. Később jó gondolko-
dású cigány férfiak elindultak munkát ke-
resni gyalog, bejárták az egész országot, vagy
összekuporgattak vonatra pénzt, és elmen-
tek távoli helyekre, téeszekbe, állami gazda-
ságokba, ott vállaltak munkát. Voltak, aki
összeszedték a család apraja-nagyját, és el-
mentek Hegyeshalomba kukoricát törni.

Arra emlékszem, hogy apám hozott nekem
egyszer valahonnét messziről egy similab-
dát, a nővéremnek meg egy babát.

A következő három napot átmulatta. Esz-
méletlen mértékben szórta a pénzt, zenésze-
ket hozatott, énekesnők énekeltek neki. Vár-
tuk kint az utcán, már sötét volt, vártuk,
hogy apám abbahagyja, és hazajön a család-
hoz. Szegény nagyanyám meg anyám szo-
morúak voltak, már nem volt erejük vesze-
kedni, háborogni sem. Benn az egyik házban
nagy duhajkodás, hangzavar, ének. Tisztán
előttem van egy kép: repül apám pénztárcája
ki az ablakon. Ezzel szimbolizálta, hogy őt
nem érdekli a pénz. És a következő nap, ami-
kor vége volt ennek a mulatásnak, nagy-
nyám felvette a kolduskosarát, és elment ké-
regetni. Mert mind elmúlta apám, amit
anyámmal kerestek. Pünkösdi királyság volt.

Emlékszem, apám évek, évtizedek múlva
is büszkén emlegette, hogy negyvenezer fo-
rintért tanult meg ő egy nótát! Abban az idő-
ben negyvenezer forintért az egész cigányvá-
rost meg lehetett volna venni. Éhezünk
előtte, mint a kivert kutyák, és éhezünk egy
nappal utána is. Egyszerűen csak besötéte-
dett a szoba, ahol éltünk, a szomorúság töl-
tötte be, a szegény nagyanyám vette a kis
kolduskaskáját, és ment a magyarokhoz.

Apám nem élte ezt meg ilyen tragédiának.
Ő a fellegekben járt, ment azokkal, akik nem
mulatták el annyira az összes pénzt, ment inni,
kártyázni, kurvázni, és várt a jó szerencsére,
úgy gondolta, itt is lesz majd munka, ott is vál-
lal majd valamit, és aztán amikor ez az „itt is,
ott is vállalom majd, innen is, onnan is csurog
majd egy kis pénz”, amikor ez az elv dugába
dőlt, akkor kerekedett fel a család Pestre.